

Begrepp och teori

Jag har redan i den tidigare genomgången av kvalitativ forskning berört frågan om förhållandet mellan begrepp och teori. För kvalitativa forskare är begrepp och teorier något som de brukar komma fram till på induktiv väg utifrån de data som samlats in (se temaruta 12.2 och temaruta 12.8).

Kritik av kvalitativ forskning

Kvantitativa forskare har kritiserat kvalitativa undersökningar på ungefär samma sätt som kvalitativa forskare har kritiserat kvantitativa undersökningar. Den vanligaste kritiken som formulerats när det gäller kvalitativa studier är som följer.

Kvalitativ forskning är alldeles för subjektiv

Kvantitativa forskare brukar ibland kritisera kvalitativa undersökningar för att de är alltför impressionistiska och subjektiva. Med detta menar de att kvalitativa resultat i alltför stor utsträckning bygger på forskarnas ofta systematiska uppfattningar om vad som är viktigt och betydelsefullt och även på det nära och personliga förhållande som de etablerar med undersökningspersonerna. På grund av att en kvalitativ forskare ofta startar på ett förhållandevis öppet sätt, och först efter hand preciserar frågeställningarna kan den som läser en kvalitativ forskningsrapport få tämligen ringa information om varför man valt ett område eller tema i stället för ett annat. Kvantitativa forskare visar till skillnad från detta på att den problemformuleringsfas som ingår i kvanti-

12.8 Begrepp som utvecklas efter hand

I slutet av 1980-talet och början av 1990-talet hade de flesta brittiska universitet den svåra uppgiften att bedöma de anställda (både akademiker och administrativ personal). Personalbedömningarna användes för att få en bild av den anställdes prestationer och aktiviteter under vanligtvis ett eller två år.

Tillsammans med några kolleger gjorde jag en utvärdering av dessa personalbedömningar på fyra universitet (Bryman m.fl., 1994). Undersökningen inbegrep insamling av både kvalitativa och kvantitativa data, och den forskningsdesign vi valde var av kombinatorisk art. Kvalitativa data kom i huvudsak från ett stort antal intervjuer med bedömare, de bedömda cheferna och flera andra personer. Under intervjuerna och vid den kontinuerliga analysen av den information som intervjuerna gav, blev vi allt mer medvetna om en cynism som många av de individer vi intervjuade gav uttryck för. Denna attityd visade sig på olika sätt, till exempel att man menade att bedömningen enbart

införts av politiska skäl, att ingen trodde att bedömningen skulle medföra någon iakttagbar effekt, att bedömningen inte var till gagn för universitetet och att man över lag tyckte att det hela endast var ett spel för galleriet. En intervjuperson menade till exempel följande: "Det liknar en motion i parlamentet; man måste klubba igenom den och arkivera den, sedan händer ingenting" (a.a., s. 180).

På grundval av dessa och andra resultat menade vi att inställningen till bedömningen och hur de bedömda betedde sig kännetecknades av det vi kallade *proceduralt samtycke*, vilket definierades som "en respons på en organisatorisk innovation där man i allmänhet ställer upp på innovationens tekniska krav ... men man har viktiga förbehåll när det gäller dess effektivitet och man ställer bara delvis upp på den; det finns således en tendens att endast delvis acceptera procedurerna och syftet med dem" (a.a., s. 178).

Bryman = Samhällsvetenskapliga metoder

tativ forskning inbegriper explicita frågeställningar och en tydlig koppling till existerande litteratur och viktiga teoretiska idéer om ett visst tema.

Svårigheter att replikera en undersökning

Kvantitativa forskare menar ofta att problemen med de nyssnämnda tendenserna blir större genom svårigheten att replikera en kvalitativ undersökning (även om replikation inom samhällsvetenskapen inte är någon särskilt lätt sak; se kapitel 3). På grund av att en kvalitativ undersökning är ostrukturerad och ofta beroende av forskarens egen uppfinningsriktighet är det sällan möjligt att göra en replikation av en viss undersökning, eftersom det knappast finns några accepterade tillvägagångssätt när det gäller detta. I en kvalitativ undersökning är det forskaren själv som är det viktigaste redskapet vid datainsamlingen – det som observeras och registreras och det som forskaren väljer att inrikta sig på, är till stor del beroende av hans eller hennes intressen.

Det finns flera aspekter av denna kritik – det som kvalitativa forskare (framför allt etnografer) väljer att inrikta sig på då de befinner sig på fältet styrs av det som de uppfattar som viktigt, medan andra forskare kan tycka att andra företeelser är mer betydelsefulla. Undersökningspersonerna (det vill säga de som observeras eller intervjuas) i en kvalitativ studie påverkas högst sannolikt av forskarnas egenskaper, till exempel deras kön, ålder och personlighet. Genom att kvalitativa data är ostrukturerade, kommer dessutom tolkningarna av dem att påverkas av forskarnas subjektiva bedömningar och sympatier. På grund av allt detta är det svårt och kanske omöjligt att replikera kvalitativa forskningsresultat. De svårigheter som etnograferna möter då de söker upp en miljö som andra forskare redan studerat

ökar inte tron på att kvalitativa undersökningar är replikerbara (Bryman, 1994).

Problem med generalisering

Kritikerna menar ofta att kvalitativa forskningsresultat är svåra att generalisera utöver den situation i vilken de producerades. Då kvalitativa forskare genomför deltagande observationer eller gör ostrukturerade intervjuer med ett litet antal individer i en viss organisation eller ett visst bostadsområde, menar kritikerna att det är omöjligt att generalisera resultaten till andra miljöer. Hur kan ett fall vara representativt för samtliga andra fall? Kan vi med andra ord verkligen uppfatta Holdaways (1982) forskning om polisavdelningar i Sheffield som representativ för alla andra poliser i Storbritannien (och Europa)? Kan vi uppfatta Armstrongs (1998) undersökning om fotbollssupportrar som representativ för alla andra supportrar i England (och Europa)? Är Waddingtons undersökning om en strejk gällande för alla de andra långvariga strejker som förekommit? Kan vi, när det gäller den forskning som baseras på intervjuer och inte på deltagande observation, uppfatta intervjupersonerna som representativa, när de inte valts ut på slumpmässiga grunder? Är A. Taylors (1993) kvinnliga narkomaner typiska för alla andra sådana missbrukare? Är Skeggs (1994; se temaruta 13.12, s. 297) unga kvinnor representativa för alla arbetarklasskvinnor?

Svaret på alla dessa frågor är naturligtvis ett bestämt "Nej!" En fallstudie utgör inte ett stickprov som drags från en känd population. De personer som intervjuas i en kvalitativ undersökning kan inte vara representativa för en population; ibland är det till och med mer eller mindre omöjligt att beskriva eller räkna populationen på något exakt sätt (till exempel i fallet med kvinnliga narkomaner). Resultaten från den kvalitativa forsk-

ningen ska i stället generaliseras till teori och inte till populationer. Det är "den bindande kraften i det teoretiska tänkandet" (Mitchell, 1983, s. 207) och inte statistiska kriterier som är det avgörande när generaliserbarheten i resultaten från en kvalitativ undersökning diskuteras. Det är med andra ord kvaliteten på de teoretiska slutsatser som formuleras på grundval av kvalitativa data som är det viktiga vid bedömningen av generaliserbarheten.

Bristande transparens ("transparency")

Den nu nämnda kritiken speglar en stor del av de intressen som kvantitativa forskare uppvisar (se kapitel 3). Ytterligare en form av kritik som ofta riktas mot kvalitativ forskning, men som inte inspirerats lika mycket av kvalitativa forskningskriterier är påståendet att kvalitativ forskning ofta brister i "genomsynlighet", det vill säga information om hur en undersökning konkret planerades och genomfördes.

Det är ibland svårt att i en kvalitativ undersökning slå fast vad forskaren konkret har gjort eller hur han eller hon kommit fram till sina slutsatser. Kvalitativa forskningsrapporter är ibland tämligen oklara när det exempelvis gäller frågor om hur olika människor valts ut för intervju eller observation. Denna brist står i skarp kontrast till de ofta omfattande redogörelserna för urvalsmetoder i kvantitativa studier. Det är dock inte rimligt att påstå att en förhållandevis detaljerad beskrivning av hur undersökningspersonerna väljs ut är det samma som en tillämpning av kvantitativa forskningskriterier. Läsarna har rätt att få reda på i vilken utsträckning undersökningspersonerna valts ut för att motsvara eller "täcka" flera andra grupper av individer. Dessutom är den kvalitativa dataanalysen ofta oklar (Bryman & Burgess, 1994a); det framgår sällan hur ana-

lysen genomförts, det vill säga hur forskaren konkret bar sig åt vid analysen av data och därmed hur han eller hon kom fram till sina slutsatser. Denna fråga om bristande "genomsynlighet" är något som man inom den kvalitativa forskningen försöker åtgärda i allt större utsträckning.

Är det alltid så här?

Ovanstående rubrik använde jag i kapitel 3 i samband med genomgången av kvantitativ forskning, men frågan är kanske svårare att besvara när det gäller kvalitativ forskning. Detta beror till stor del på att kvalitativ forskning jämfört med kvantitativ forskning inte är lika kodifierad, det vill säga att den inte är påverkad av strikta anvisningar och riktlinjer för hur man ska gå till väga vid insamling och analys av data. Resultatet av detta blir (vilket framgår av de kommande kapitlen) att beskrivningar av kvalitativa undersökningar ofta är mindre föreskrivande i tonen än vad redogörelser för kvantitativ forskning är. De är i stället mer deskriptiva och tar upp de olika sätt varpå kvalitativa forskare har genomfört sina undersökningar eller en analys som grundar sig på författarens eller andra forskares erfarenheter. Denna bild håller dock på att förändras genom att det kommer ut allt fler böcker där man formulerar tämligen entydiga rekommendationer om hur en kvalitativ undersökning ska utföras.

Om vi emellertid tittar på några av den kvalitativa forskningens intressen (som jag nyss beskrev), kan vi se att det finns vissa avvikelser från den praxis som dessa intressen inbegriper. En viktig sådan avvikelse är att kvalitativ forskning ibland är betydligt mer fokuserad än vad som framgår av uppfattningen att forskaren alltid börjar med generella frågeställningar och efter hand begränsar dessa så att han eller hon kommer fram till teori och begrepp under och efter datainsamlingen. Det